

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การทอผ้าพื้นเมืองเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่สืบทอดกันมานาน ผ้าทอภาคเหนือที่เป็นเอกลักษณ์และมีลักษณะเฉพาะนั้นมีทั้งผ้าไหมและผ้าฝ้ายที่มีลวดลายต่างๆสวยงามแตกต่างกันตามศิลปวัฒนธรรมของแต่ละชนเผ่าซึ่งมีกรรมวิธีการผลิตและการใช้ลวดลายตลอดจนสีต้นต่างๆบนเนื้อผ้าตามอิทธิพลที่ได้รับจากบรรพบุรุษ ขนบธรรมเนียมความเชื่อถือ และ วัฒนธรรมในการดำรงชีวิต ตลอดจนค่านิยมในสังคมที่สืบทอดกันมา

การทอผ้าทอยกดอกเป็นลักษณะการทอผ้าเมืองเหนืออีกลักษณะหนึ่ง ซึ่งการทอผ้ายกดอกที่เป็นที่รู้จักและนิยมกันมากจะเป็นการทอผ้าไหมยกดอก โดยเฉพาะผ้าไหมยกดอกลำพูน ซึ่งมีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักกันทั่วไป การทอผ้าไหมยกดอกของลำพูนมีวิวัฒนาการ โดยได้รับอิทธิพลจากราชสำนัก ลวดลายบางลวดลายปรับมาจากลายผ้าโบราณ หรือประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่เพิ่มความวิจิตรบรรจงและงดงามมากขึ้น (ประสาน ตั้งสิกบุตร, 2535, หน้า 18)

การทอผ้ายกดอกเริ่มตั้งแต่ สมัยของพระราชชายาเจ้าดารารัศมี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แห่งราชวงศ์จักรี ซึ่งเป็นพระราชธิดาของพระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ 7 ท่านได้ทรงนิยมนุ่งขึ้นเป็นประจำ จึงทรง สนพระทัยที่จะคิดประดิษฐ์ลวดลายใหม่ๆขึ้น โดยฝึกหัดคนในวังให้ทอผ้านำไปถวายเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ และทรงใช้เอง ส่วนทางลำพูนนั้นเจ้าหญิงส่วนบุญ (เจ้าแม่ของเจ้าพัฒนาและ เจ้าหญิงลำเจียก) ธิดาของเจ้าผู้ครองนครลำพูน ได้รับการถ่ายทอดความรู้ในเรื่องการทอผ้ายกดอกจากพระราชชายาเจ้าดารารัศมี ในคุ้มเชียงใหม่ แล้วนำมาฝึกหัดชาวบ้านในคุ้มหลวงลำพูน และต่อมาคนที่ถูกฝึกหัดในคุ้มได้ออกมาทอเองตามบ้าน ผู้หญิงชาวบ้านลำพูนทุกคนสามารถทอผ้ายกดอกเป็น (พงษ์แก้ว ณ ลำพูน, 2535, หน้า 105) ผ้าทอยกดอกสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ตามวัสดุที่ใช้ในการผลิต คือ ผ้าไหมยกดอกและผ้าฝ้ายยกดอก ซึ่งการทอจากวัสดุทั้ง 2 ประเภทนั้นมีลักษณะการใช้งานแตกต่างกัน บุญศรี บุญเกียรติ (อ้างใน รจนา ชื่นศิริกุลชัย, 2542, หน้า 9) กล่าวว่าในอดีตหญิงสาวทุกบ้านต้องทอผ้าเป็น และจะทอทั้งผ้าฝ้ายและผ้าไหม การทอผ้าฝ้ายเพื่อสำหรับสวมใส่

อยู่ในบ้าน หรือสวมใส่ทำงานบ้าน ส่วนการทอผ้าไหม จะทอไว้สวมใส่ไปงานต่างๆ เช่น งานบวช งานขึ้นบ้านใหม่ และงานแต่งงาน

ปัจจุบันการทอผ้ายกดอก จังหวัดลำพูนยังคงสืบทอดกันถึงปัจจุบัน โดยยึดเป็นอาชีพโดยเฉพาะชาวบ้านในเขตอำเภอเมืองและอำเภอป่าซาง แม้จะปรับเปลี่ยนกระบวนการผลิตบ้าง แต่ยังคงลักษณะและเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นไว้ โดยเฉพาะลายดอกแก้วหรือ ลายดอกพิกุล ซึ่งเป็นลวดลายโบราณที่ช่างทอผ้าลำพูนยังคงเอกลักษณ์ไว้ และเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดลำพูน แต่ช่างทอส่วนใหญ่อยู่ในวัยสูงอายุ และวัยกลางคน มีการเปลี่ยนแปลงจากการผลิตเพื่อใช้เองมาเป็นการผลิตเพื่อจำหน่าย ทำให้มีสินค้ามากพอและมีโรงงาน ทอผ้า เกิดขึ้นเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนขนาดเล็ก ทำให้ช่างทอรุ่นใหม่ทำงานเป็นลูกจ้างในโรงงานทอผ้า มีการแบ่งงานกันทำในแต่ละขั้นตอน ช่างทอรุ่นใหม่ขาดความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทอผ้าทั้งหมด จะชำนาญเพียงเฉพาะขั้นตอนการทอเป็นผืนเท่านั้น แต่จะไม่รู้ถึงกระบวนการผลิตด้านอื่นๆ เช่น การเดินด้าย การร้อยพื้นหวี การเก็บตะกอล และการด้นดอก เป็นต้น และคนรุ่นใหม่หันไปประกอบอาชีพพนักงานในโรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มมากขึ้นทำให้ขาดช่างทอรุ่นใหม่ ดังเช่นผลการศึกษาผ้าไหมยกดอกลำพูนของรณนา ชื่นศิริกุลชัย (2542) พบว่าปัจจัยที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการทำให้ผ้าไหมยกดอกลำพูนลดน้อยลง ในด้านสังคมและ วัฒนธรรม ประเพณีที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้ เยาวชนคนรุ่นใหม่ ไม่นิยมอาชีพทอผ้า อีกทั้งมีนิคมอุตสาหกรรมในจังหวัดลำพูน ที่ต้องการแรงงานจำนวนมาก เยาวชนพอใจทำงานในนิคมอุตสาหกรรม เนื่องจากมีรายได้ที่แน่นอนกว่าการทอผ้า นอกจากนี้ค่านิยม วัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาแพร่กระจาย ทำให้การครองชีพเปลี่ยนแปลง ประเพณีดั้งเดิมถูกมองข้าม เป็นผลทำให้ผ้าไหมยกดอกลำพูน ซึ่งเป็นอาชีพดั้งเดิมถูกทอดทิ้งไป และจากการสัมภาษณ์จรรยา สาคร (พฤศจิกายน 2543) ประธานกลุ่มทอผ้าแม่สารบ้านตองสรุปว่า ปัจจุบันผู้ที่ทำงานในโรงงานที่อยู่มาก ไม่สามารถทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมได้ หันมาประกอบอาชีพการทอผ้ายกดอกเพิ่มมากขึ้น เพราะมีที่ทอผ้าของตนเองเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว

เพื่อเป็นการเผยแพร่ความรู้ในการประกอบอาชีพการทอผ้ายกดอก ที่จะนำไปสู่การสร้างงานสร้างอาชีพในชุมชน เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง สมาชิกในชุมชนมีความพร้อมในด้านความรู้ความสามารถ อุปกรณ์ต่างๆ โดยเฉพาะที่ทอผ้า ที่มีอยู่เดิมเพราะคนรุ่นก่อนทอผ้าใช้เองอยู่แล้ว และที่สำคัญคือมีผู้รู้ชำนาญการในการทอผ้ายกดอกอยู่ในชุมชน การสร้างองค์ความรู้ให้ครบกระบวนการผลิตและการตลาดจะช่วยส่งเสริมการประกอบอาชีพการทอผ้ายกดอกเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะด้านการตลาด จะช่วยพัฒนาผลิตภัณฑ์ได้ตรงกับความต้องการของกลุ่มลูกค้า เกิดความต้องการ สินค้า และมีการผลิตมากขึ้น ก่อให้เกิดงานเกิดรายได้เพิ่มขึ้นในชุมชน รักษาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ให้มีมาตรฐาน จะเป็นกระบวนการของการตลาดที่สร้างความเข้มแข็งให้กับผลิตภัณฑ์ ผ้าทอยกดอกที่

มีความสำคัญต่อความคงอยู่ของฝ้ายกดอก และเป็นการสืบทอดความรู้และอนุรักษ์การทอผ้า
ยกดอกอีกด้วย

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะทำการศึกษาอาชีพการทอผ้ายกดอกของ
จังหวัดลำพูน โดยการศึกษาปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับอาชีพการทอผ้ายกดอกในจังหวัดลำพูน เพื่อ
นำไปสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับอาชีพการทอผ้ายกดอก ซึ่งเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนการ
ประกอบอาชีพการทอผ้า ยกดอกให้กับชุมชนและผู้สนใจและรักในงานอาชีพได้สืบทอดการทอผ้า
ยกดอกต่อไป

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับอาชีพการทอผ้ายกดอก ในจังหวัดลำพูน
2. เพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับอาชีพการทอผ้ายกดอก ในจังหวัดลำพูน

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

1. บุคคลที่ประกอบอาชีพการทอผ้ายกดอกในจังหวัดลำพูน โดยเป็นเจ้าของกิจการ
และหรือประธานกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้ายกดอก ซึ่งมีการประกอบอาชีพนี้แล้วไม่ต่ำกว่า 10 ปี
2. หน่วยงานที่สนับสนุนส่งเสริมการประกอบอาชีพการทอผ้ายกดอก ในจังหวัด
ลำพูน

ขอบเขตทางด้านเนื้อหา ประกอบด้วย

1. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับอาชีพการทอผ้ายกดอก ในจังหวัดลำพูน ได้แก่
 - 1.1 สถานภาพส่วนบุคคล
 - 1.2 สภาพแวดล้อม
 - 1.3 การถ่ายทอดความรู้
 - 1.4 การผลิต
 - 1.4.1 วัสดุ ได้แก่ คุณภาพ แหล่งผลิต และการคัดเลือก
 - 1.4.2 อุปกรณ์ ได้แก่ ส่วนประกอบ และแหล่งผลิต
 - 1.4.3 ขั้นตอนการผลิต
 - 1.5 ด้านการตลาด

- 1.5.1 ผลิตภัณฑ์ ได้แก่ รูปแบบผลิตภัณฑ์ คุณภาพผลิตภัณฑ์ และ
การออกแบบลวดลาย
- 1.5.2 ราคา ได้แก่ หลักเกณฑ์การตั้งราคาสินค้า อัตราส่วนลด และระยะ
เวลาการชำระเงิน
- 1.5.3 การจัดจำหน่าย ได้แก่ ท่าเลที่ตั้ง ช่องทางการจัดจำหน่าย การเลือก-
คนกลาง ความครอบคลุมตลาดจำหน่าย และการขนส่ง
- 1.5.4 การส่งเสริมการตลาด ได้แก่ การโฆษณาและการให้ข่าวสาร และ
การประชาสัมพันธ์
- 1.6 ด้านอื่นๆ
2. สร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับอาชีพการทอผ้ายกดอก ในจังหวัดลำพูน

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

อาชีพทอผ้า หมายถึง อาชีพการทอผ้าของผู้ประกอบอาชีพทอผ้ายกดอกในจังหวัด
ลำพูน ซึ่งประกอบอาชีพนี้มาแล้วไม่ต่ำกว่า 10 ปี

ผ้าทอยกดอก หมายถึง ผ้าทอที่มีลักษณะเทคนิคการทอ ที่มีเส้นด้ายชุดหนึ่งยกขึ้นเรียก
ว่า “เส้นยก” และด้ายอีกชุดหนึ่งจมลงเรียกว่า “เส้นจม” ผ้าที่ถูกยกและจมจะนูนเป็นพื้นผิวบน
หน้าผ้าทั้งสองด้าน

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ หมายถึง ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพการ ทอผ้า
ยกดอกในจังหวัดลำพูน ได้แก่ สถานภาพส่วนบุคคล สภาพแวดล้อม การผลิต และการตลาด
สร้างองค์ความรู้ หมายถึง การสรุปขั้นตอนการผลิตผ้าทอยกดอก จังหวัดลำพูน

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ได้ทราบถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับในการประกอบอาชีพการทอผ้ายกดอก ในจังหวัด
ลำพูน
2. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับอาชีพการทอผ้ายกดอก ในจังหวัดลำพูน
3. เป็นการส่งเสริมให้เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของการประกอบอาชีพการทอผ้า
ยกดอก